

VASSENS ROVFÅGEL

Arne Eklöv

Av allt intressant och stimulerande som man kan få uppleva i naturen är nog rovfågellarna en av höjdpunkterna i fågelskådandet. Det är alltid med spänning man fångar in en rovfågel i kikarens synfält och ofta blir det en skönhetsupplevelse av rang.

Från att ha varit en rätt vanlig bebyggare av slåttsjöar under tidigare århundraden så stod den bruna kärrhöken på grund av förföljelse nära utrotningsgräns i början av detta sekel. Fridlysningsen i Sverige år 1919 kom således i grevens tid och fredandet medförde att arten sakta men säkert återhämtade sig. Vi kan idag glädjas oss åt en stadig förekomst av denna vackra fågel i bl a mälardalen.

Även om bruna kärrhöken är en skygg fågel så tillhör den dock en av de mer lättobserverade. Dess bundenhet till sin häckningsmiljö - stora bladvassfält i ett för det mesta öppet landskap - ger tillfälligen till god inblick i artens liv och leverne.

Det är särskilt två perioder under kärrhökarnas häckningsäsong som brukar vara givande för studier av arten, dels i april-maj då hanen utför sina flyg lekar och dels i juli-augusti, då ungarna kommit på vingarna.

Den dansande kärrhökhanen avtecknande sig högt upp mot vårhimlen är en fågnad för ögat. Ofta reagerar man för ett läte från ovan och upptäcker kärrhöken som en prick mot det blå. Efter en stund störtar han sig nedåt med våldsamt fart, skjuter upp igen i brant stigning och börjar sen flyga mer horisontellt med taktfasta, roende vinglag. Då och då ljuder lätet, ett gnälligt, viplikt "ääi - ääi". Så kan han hålla på en god stund i luften över bovaasen innan han med hisnande fart och halshyttande volter slår ner i och uppåtlukas av vegetationen.

När detta skriva i andra augustinveckan har jag just varit ute vid Galten och tittat på bruna kärrhökens familjeliv - de gamla parning av ungfågeln och de ungas flygövningar. Jag fick in en av ungdomarna i tuben på ganska nära håll och i god belysning. Den satt lågt i en buske med fackelros och lysing som effektiv bakgrund. Man blir förbluffad över hur vacker ungfågeln är i sin chokladbruna dräkt med den rödgråa hjässan och de klagula tarserna skönt kontrasterande. En riktig granniätsfågel!

Vid samma tillfälle noterade jag en annan förekomst i kärrhökarnas tillvaro. Det blev god termik fram på förmiddagen. Det uppstod flera "skruvar" med kärrhökar i. Några bivträkar och en brun kärrhökahona lösgjorde sig på hög höjd ur en "skruv" och begav sig på stadig flykt söderut. Det jag fick bevittna var väl början på kärrhökarnas bortflyttning, som går till tropiska Afrika.

BRUNA KÄRRHÖKEN I VÄSTMANLAND

Martin Green

Tillsammans med rödröm (*Botaurus stellaris*) och sångsvan (*Cygnus cygnus*) utsåg SOFs Forskningskommitté bruna kärrhöken (*Circus aeruginosus*) till riksinventeringsart 1979. Arten har tidigare riksinventerats två gånger, nämligen 1958 och 1969. Då beräknades det svenska beståndet vara 120 respektive 200 par. Ökningen förklarades bero på bristfällig rapportering vid det förra tillfället (Enemar, 1959) och (Andersson & Larsson, 1971). För Västmanlands del konstaterades en liten ökning men även den kan nu i efterhand sägas bero på bristfällig rapportering vid åtminstone vid första tillfället.

Jag skall i denna uppsats redovisa bruna kärrhökens förekomst och uppträdande i Västmanland. Lrk (rapportkommittén) har bruna kärrhöken märkt med asterisk i sin önskelista för fågelrapportering, vilket betyder att artens häckningsplatser ska behandlas konfidentiellt. Men eftersom arten är strängt bunden till vassbiotop

Brun kärrhök. Teckning: Tommy Lennartsson

och därmed lätt att finna och det är omöjligt att redovisa förekomsten utan att nämna häckningsplatserna, har rapportörerna samtyckt till att bruna kärrhökslokalerna omnämnas i denna uppsats.

Historik.

Förvärande är att så litet finns skrivet om bruna kärrhökens förekomst i Västmanland. Likaså att Lrk inte begärt eller fått in uppgifter (rapporter) på arten förrän 1976. En art vars bestånd i landskapet uppgått till högst ca 20 par.

Arten har i vårt landskap ett starkt fäste i Mälarens vassviker. Om det alltid varit så har ej funnit uppgifter på men den har i varje fall funnits här under hela 1900-talet. Så omnämner Hans Avelin i boken Natur i Västmanland (1958) den som observerad av fiskare vid Asköviken 1910. 1925 häckade arten på ett flertal platser i Mälaren (M. Flodérus, 1925) och den var en vanlig företeelse vid By-sjön och Östersjön i Salatrakten rapporterade H. Hasselgren (Västmanlands Naturvetenskapliga förening, VNF protokoll 240604). Huruvida detta är fråga om häckande par eller ungfåglar som man kan se lite här och där under eftersommaren är oklart. Vid riksinventeringen 1958 rapporterades 7-9 par från Västmanland (Enemar, 1959), samtliga i Mälaren. Vid 1969-års inventering visade det sig att ingen större förändring skett. 9-11 par rapporterades, varav 6-8 par i Mälaren. 1976 rapporterades 23-24 par till Lrk varav 16-17 i Mälaren. Från 1977 och 1978 saknas uppgifter från många lokaler. Vid riksinventeringen 1979 rapporterades 21-22 par och 1980 också strax över 20 par.

Kommunvis översikt.

Arboga kommun: När bruna kärrhöken etablerade sig som häckfågel i Arboga kommun är okänt. 1968 rapporterades de första häckningarna bestående av ett par vardera vid Toftasjön och Frösöhammarsviken (Hans-Erik Karlsson, brev). Samma lokaler rapporterades också 1969 (Andersson & Larsson, 1971). 1977 häckade 1-2 par i Frösöhammarsviken (Eriksson, 1977) och 1979 häckade 3 par vid Frösöhammarsviken (Eriksson, 1979).

Jag bedömer att det finns 3-4 par bruna kärrhökar i kommunen nu.

Köpings kommun: 1968 rapporterades häckning av ett par vardera från Barkarövik, Norså och Ståholm (Eklöv, brev). Arten har häckat vid Barkarövik och Norså varje år under de senaste 20 åren, likaså i sydvästra hörnet av Galten ner mot Kungsör (Eklöv, muntl.). 1981 är det t o m möjligt att två par häckat i Barkarövik (Eklöv, muntl.).

Kommunens bestånd bedömer jag ligga på minst 3 par.

Hellstahammars kommun: Två par har häckat vid Broholmen-Billingen de senaste 20 åren (Enemar, 1959), (Arnell, 1979). 1976 häckade sannolikt ett par vid Stavsöholmen (Arnell, 1977). 1978 häckade 3 par i kommunen (Broholmen-Billingen och Stavsöholmen) plus att arten förekom vid Åholmen under häckningstid (Arnell, 1979). 1979. Förutom vid de redan kända häcklokalerna häckade arten troligen vid Mellan-

sundet och Trossön (Arnell, 1980).

Jag beräknar att kommunens kärrhökebestånd uppgår till minst 4-5 par.

Surahammars kommun: Arten har aldrig häckat i kommunen men ett häckningsförsök gjordes 1976 i Norra Lisjön (Seppo Leppälampi, brev). Den förekommer dock vanligt under ungfågelspridningen på hösten (Sören Larsson, muntl.).

Sala kommun: Under de båda riksinventeringarna 1958 och 1969 saknas rapporter från kommunen. 1963 fann Göran Smedberg den första häckningen av arten vid Storsjön och den har förmodligen häckat där sedan dess. 1970 kom den till Gussjön (Stefan Björklund, brev) och numera häckar den på ytterligare ett par lokaler nämligen By-Östersjön och Gammelbysjön. Kommunens kärrhökebestånd uppgår till 4-5 par.

Lindesbergs kommun: Ingen häckning rapporterad, däremot förekommer den under sommertid vid Väringen. Förekommer vid flera lokaler under ungfågelspridningen på hösten (Jan-Erik Malmstigen, muntl.).

Västerås kommun: Asköviken behandlas separat. I stort sett samtliga häckningsplatser ligger i anslutning till Mälaren. Vid riksinventeringen 1958 rapporterades endast 2 par (Enemar, 1959) och 1969, 4 par (Andersson & Larsson, 1971). Därefter har nya häcklokaler upptäckts. Under de senaste åren har 10 par häckat varje år, fördelade på Ångsö (3 par), Ridön (3 par), Hässlösundet (1 par) och Rytterne/Strömsölsområdet (3 par). Arten har till och från även häckat i Frösösjön vid Skultuna, dock inte senare än 1977.

Från övriga kommuner saknas rapporter men det torde inte finnas något häckande par då det saknas lämplig biotop för arten där.

Asköviken.

Vid landskapets störeta vassvik, Asköviken (SV Västerås), har artens förekomst hållits under uppsikt sedan 1940-talet. Beståndet har hållit sig konstant på en nivå av 2-3 par från 40-talet till mitten av 70-talet. 1976 häckade 4 par för första gången, det antalet höll sig till i år (1981), då hela 7 par påbönjade häckning i viken.

Ankomst och bortflyttning.

Den bruna kärrhöken anländer till sina västmanländska häckningsplatser i slutet av mars eller början av april och flyttar igen i september.

Under perioden 1966 till 1981 är medelankomsttiden vid Asköviken den 2 april. Den har som tidigast anlänt redan den 23 mars (1981) och senaste ankomsttiden

är 15 april (1970). Hanen kommer i allmänhet först, varvid honan anländer strax efter. Det har också hänt att honan har anlänt före hanen. Vid Askövikens har det visat sig att ankomsten är mycket spridd i tid, efter det att första individen har anlänt brukar det dröja upp till 3 veckor innan vikens alla revir är besatta.

Ungfågla flyger ut under en period från 20 juli och en vecka framåt. Under de första två veckorna är ungfågla kvar inom reviret och matas av sina föräldrar. Därefter ger de sig ut på strövtag för att finna egna jaktmarker, den s k ungfågelspridningen. Det är under denna tid som bruna kärrhökar iakttages lite här och där i vårt landskap.

Nuvarande populationsstorlek.

Semnanställningen av resultatet från 1979-års brun kärrhöksinventering bygger på rapporter insända till Lrk. Dessa har kompletterats med uppgifter i efterhand. Detta leder till uppgifter om 21-22 häckande par, vilket stämmer väl överens med de närmast föregående åren. Rapporteringen är dock bristfällig mellan åren och ser man till rapporterna från de senaste åren och (se kommunvis fördelning), tror jag därför att det reella antalet ligger i närheten av 30 par. Jämför man resultatet med de tidigare inventeringarna kan man tycka att arten ökat starkt i vårt landskap. Visst har nya häcklokaler tillkommit men ökningen beror till största delen på en noggrannare eftersökning av bruna kärrhöken.

REFERENSER

- Andersson, G. & Larsson, A. 1971. Bruna kärrhöken i Sverige 1969. Vår Fågelvärld 30:99-105.
- Arnell, A. 1977-79. Förteckning över fåglar observerade i Hallstahammars kommun. 3 stenciler.
- Enemar, A. 1959. Bruna Kärrhöken i Sverige 1959. Vår Fågelvärld 18:42-49.
- Eriksson, U. 1977. Fågellokaler i Arboga kommun. Medd. från VOF 8(1977):53-60.
- Eriksson, U. 1979. Hjälmstrandens fåglar i Arboga kommun. Stencil.
- Flodström, M. 1925. Bidrag till kännedom om fågellivet i Västmanland. Fauna och Flora 1925:48.
- Lrk-Västmanland. Arkiv över bruna kärrhöksobservationer i Västmanland.
- VOK 1965-1976. Förteckning över fåglar observerade vid Askövikens 1964-1975. 7 stenciler.
- VOK 1976-1980. Informationsblad. Stenciler 4 nr/år

Martin Green, Ringövegatan 141, 72470 Västerås

HÄCKNING AV SVART RÖDSTJÄRT I FRÖVI

Jan-Erik Malmstigen och Erik Jansson

Inledning

Enligt SOF:s förteckning Sveriges fåglar (1980) anges den svarta rödstjärten som en sällsynt häckfågel vid bebyggelse i städer och samhällen i södra Sverige. I mellersta Sverige uppges den ha häckat på flera platser. En viss ökning tycks ha skett under 1970-talet och man kan anta att arten på lämpliga biotoper är vanligare än vad som anges i rapporterna.

Genom sitt arbete som nattvakt inom Frövifors industriområde i Frövi har Erik "Plur" Jansson haft goda möjligheter att kontrollera och följa den svarta rödstjärstens förekomst inom området. Den första häckningen konstaterades 1969 och t.o.m. 1980 har samlagt 8 häckningar konstaterats. De presenteras närmare i denna sammanställning.

Utbredning och biotopval i Sverige

Det första fyndet i Sverige gjordes i Uppsala före 1835. Den första häckningen konstaterades i Lidköping i slutet av 1800-talet. Åren efter sekelskiftet tycks en kraftig invandring ha skett, sannolikt från Danmark (SOF, Sveriges Fåglar 1980).

I Västmanland gjordes den första iakttagelsen av svart rödstjärt i Surahammar år 1952 (VF 1973:226). Den första häckningen i landskapet gjordes så i Frövi 1969 och finns omnämnd i Vår Fågelvärld 1970:239. Utanför Frövi har i landskapet häckning endast rapporterats från Västerås hamn 1973 (VF 1974:249) samt vid Surahammars Bruk åren 1978, 1979 och 1980.

I Sverige är industriområden den dominerande biotopen medan på kontinenten häckning även förekommer i artens naturliga biotoper, klippranter. Endast två sådana häckningar är hittills kända från vårt land, båda från Hovs hallar i Skåne 1973-74 (SOF, Sveriges Fåglar, 1980).

Häckningsfynd Frövifors industriområde

Häckningarna är numrerade H 1 - H 8 och finns markerade på kartan, fig.1.

1968

H 1: Den 20 juli 1969 upphittades en död ungfågel av svart rödstjärt under en stor pappersrulle inne i massmagasinet. Dessa rullar ställdes ut i juni 1968.